

ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ

Висоцький О.Ю. Технології легітимації політичної влади: теорія і практика: монографія. – Дніпропетровськ: Пороги, 2010. – 318 с. // Практична філософія. - №4. – К., 2011. – С.147-156.

Дослідження легітимаційної проблематики має тривалу традицію в західній соціально-філософській і суспільствознавчій думці. З набуттям державної незалежності спостерігається бурхливий інтерес до цієї проблематики у вітчизняних науковців. І це зрозуміло. За умов демократичного транзиту в Україні, так само як і в інших пострадянських країнах, наявна політична нестабільність. Розвиваються інститути громадянського суспільства. Поступово зростає політична активність громадян. Вони починають усвідомлювати себе як справжнє джерело політичної влади у власній країні. Все це створює неабиякі проблеми правлячим режимам. Суб'єкти влади змушені діяти в умовах гострої політичної конкуренції. Всі суб'єкти політичного процесу апелюють до громадян держави, виборців, намагаючись отримати кредит довіри та підтримку. За цих умов перед політичною наукою постає завдання дослідити легітимаційну складову політико-владного процесу з метою ефективного забезпечення суспільного визнання політичної влади в країні. Бо очевидно, що легітимність політичної влади – це важлива передумова соціально-політичної стабільності держави, своєрідний індикатор правильності політичного та економічного курсу уряду.

Легітимація політичної влади в умовах соціальних трансформацій являє собою достатньо складну проблему, розв'язання якої багато в чому залежить від якості та ефективності політичної практики, яка підноситься до рівня технологічного процесу. Дослідженню саме цієї проблеми і присвячена наукова монографія О.Ю. Висоцького.

Автор виходить із тези, що прикметною ознакою сучасної ситуації суспільного життя є його прогресуюча технологізація, яка, окрім іншого, загрожує насамперед свободі особистості у реалізації свого вибору як здатності управляти власною долею. Соціальні деструкції цієї тенденції можна послабити, на думку автора, «через осмислення світу політики як взаємодії та суперництва технологій у боротьбі за владу та її реалізацію, що, з одного боку, дає можливість політичним суб'єктам зменшити ступінь випадковості та непевності у своїх діях та заходах та, тим самим, досягти більшої ефективності та результативності у втіленні власних політичних проєктів, а з іншого боку – орієнтує суспільні сили на «демістифікований», раціоналізований погляд на політичний процес, а відтак – надає більше можливостей для свободи вибору особистості та відстоювання нею власної позиції щодо шляхів та цілей суспільно-політичного розвитку» (С.45).

Тож, на противагу іншим підходам до вивчення легітимації політичної влади (ціннісно-нормативного, когнітивного, культурологічного, соціологічного, інституційного, комунікативного, психологічного),

систематизованих О.Ю. Висоцьким за критерієм вирішального чинника легітимації, технологічний підхід пропонується ним як такий, що уможливорює не тільки описати формування легітимності політичної влади, а й осмислити легітимацію її як процес суспільного визнання. Це, у свою чергу, дозволяє розглядати комплекс дій політичних суб'єктів як певний алгоритм операцій, як спрямовані кроки щодо реалізації технології або технологій легітимації влади; визначати можливості та вимоги щодо оптимізації політичних практик, спрямованих на легітимацію.

У першому розділі, окрім обґрунтування методологічних переваг технологічного підходу, чільне місце відведено концептуалізації засадничих понять дослідження, насамперед, таких як легітимність, легітимація, влада, політична влада, легітимаційна політика тощо. Легітимація політичної влади тлумачиться як процес набуття політичною владою суспільної значущості, себто легітимності, що надає суб'єктам влади можливість здійснювати визначальний вплив на суспільно-політичну динаміку. Прикметно, що завдяки порівняльному аналізу веберівського і бергеро-луманівського розуміння феномену легітимації автору вдалося більш чітко акцентувати на суб'єктно-об'єктній складовій легітимаційного процесу й дістати висновок про легітимацію як двовекторний процес. Перший із них спрямований від соціального суб'єкта до суб'єкта влади. У цьому разі легітимація постає як *внутрішнє* сприйняття та визнання значущості політичної влади, що виражається у вірі, довірі, згоді, підтримці її підлеглими, як пасивним суб'єктом легітимаційного процесу (веберівське розуміння). Другий, навпаки, - від суб'єкта влади до соціального суб'єкта як підлеглого. Тепер легітимація виявляє себе як *зовнішній* щодо реципієнтів впливу процес застосування технологій переконання у значущості політичної влади, який здійснює активний суб'єкт влади (бергеро-луманівське розуміння).

Варта уваги також концептуалізація поняття «легітимаційна політика» або «політика легітимації», введенням якого наголошується на активності політичних суб'єктів у справі легітимації домагань політичної влади. Змістовно легітимаційна політика є сукупністю технологій впливу на процеси суспільного визнання в інтересах пануючих чи опозиційних сил.

Другий розділ монографії є основним, бо в ньому дається теоретична розробка сутності та структури легітимації політичної влади в технологічному вимірі. Визначаючи головних суб'єктів здійснення технологій легітимацій (політичні лідери, політичні партії, держава), автор слушно стверджує, що усі їх прагнення, риторика, лексика, символіка – усі засоби мобілізуються для легітимації (укріплення влади) та усунення делегітимаційних впливів. У розділі також системно проаналізовано різноманітні технології легітимації – ефективні важелі впливу на громадську думку як головний об'єкт легітимаційних технологій за їх суб'єктною належністю. Щодо цього особливий інтерес становить розгорнута характеристика легітимаційних технологій такого суб'єкта політичної влади, як держава в сукупності її структур. Легітимність держави, як справедливо відзначає автор, безпосередньо стосується її суверенітету. Відтак, коло застосування її владних повноважень простягається

як на внутрішньополітичний, так і зовнішньополітичний простір. У підрозділі 2.2 докладно розглянуто технології легітимації держави у внутрішньому напрямку за шестивимірною моделлю Бут-Селігсона.

Можна цілком погодитися з думкою автора про те, що «зовнішня легітимність держави, як і внутрішня, виступає одним із необхідних та вирішальних ресурсів влади, посилення якого забезпечують технології легітимації влади» (С. 113). При цьому предметом оцінки постає як внутрішня, так і зовнішня політика держави, а суб'єктами такої оцінки виступають інші авторитетні держави або міжнародне співтовариство держав, а також різноманітні впливові міжнародні організації (ООН, НАТО тощо). Як найбільш ефективні технології легітимації влади держави на міжнародній арені проаналізовано наступні: технологія коаліційності – як різновид технології союзницького зв'язування через ініціювання союзно-договірних стосунків на міжнародній арені; технологія трансляції назовні м'якої влади, ключовим інструментом якої є громадська дипломатія; ціннісно-мобілізуєча технологія та технологія формування зовнішнього іміджу держави.

Визначальною детермінантою легітимації політичної влади є громадська думка. Тому, цілком очевидно, що вона постає головним об'єктом впливу з боку суб'єктів, що здійснюють легітимаційну політику. Особливості впливу технологій легітимації політичної влади на громадську думку автор слушно вбачає, по-перше, у врахуванні закономірностей її формування, по-друге, у персональних, інституційних та інших визначальних характеристиках здійснення легітимаційних технологій та, по-третє, в безпосередньо універсальних та специфічно-контекстуальних сутнісних ознаках самих легітимаційних технологій. Серед найбільш ефективних технологій формування громадської думки з метою легітимації політичної влади, що охарактеризовано в розділі, особливий інтерес викликають модель встановлення «порядку денного» (не так важливо, *що* думає громадськість, скільки – *про що*), яка дозволяє не тільки керувати увагою та настановами суспільства, а й спрямовувати активні дії громадськості на підтримку певних політичних сил¹, а також модель фреймінгу. Ефективність технологій легітимації на цій моделі полягає у цілеспрямованому наданні певного резонансу подіям шляхом констеляції слів та образів.

Попри раціоналізацію сучасного світу релігія все ще залишається важливим чинником легітимації. Проте, в міру втрати релігією своєї монопольної ролі у створенні життєвих смислів та формуванні картин світу відбувається становлення ідеології як альтернативного чинника легітимації. Дослідженню цих важливих культурно-історичних чинників формування технологій легітимаційного процесу, а також таких його важелів, як ідеологізація, віртуалізація, психологізація, його комунікаційних засад та ціннісно-нормативних детермінант присвячено третій та четвертий розділи.

---

¹ З цього приводу варта згадати сентенція Почепцова Г.Г., з його посібника про паблік рилейшнз (2§ п'ятого розділу): "значущість будь-якої події (політичній, економічній) надає повідомлення про це в ЗМІ" (Див.: Почепцов Г.Г. Паблік рилейшнз для професіоналов. – М.: Реф-бук, К.: Ваклер, 2001. – 624 с.)

Ідеологізація як технологія легітимації має місце тільки там, слушно зауважує О.Ю. Висоцький, де запропонований комплекс ідей, здатний репрезентувати найбільш сильні прагнення індивідів, даючи надію на їх швидку здійсненість і, водночас, інтегрувати більшість суспільства шляхом мобілізації її на боротьбу із противниками та легітимаційну підтримку політичних суб'єктів. Однак найбільшу ефективність вона виявляє, «коли діє приховано, заперечуючи будь-які зв'язки з ідеологічними доктринами, апелюючи до авторитету науки (соціології, економіки) або до філософських, етичних, естетичних чи прагматичних концепцій» (С. 153).

Особливістю сучасної політичної практики є високий рівень її віртуалізації. Невипадково чільне місце в монографії відведено експлікації цього феномену в легітимаційному процесі як технології. Сутність віртуалізації полягає в заміщенні фрагментів політичної реальності її образами. Можна цілком погодитися з думкою автора щодо дієвості технології віртуалізації, яка багато в чому пов'язана з тим, що нестачу знань про значущість політичних явищ та процесів на масовому рівні вона перетворює в надлишок інформації щодо різноманітних репрезентантів (образів, символів) політичних об'єктів, чим досягається ефект онтологізації сконструйованих образів реальності. Технологія віртуалізації на основі ефекту онтологізації певних образів політичної реальності уможливорює приховування від громадськості істинні мотиви, наміри та цілі політичного суб'єкта, працюючи на легітимацію його влади через посилення, приміром, на «силу обставин», «міжнародну обстановку» тощо (С.166).

Показово, що у книзі достатньо дотримо баланс між дискриптивним та аналітичним стилем розгляду складних феноменів політичних технологій легітимації влади. Сторінки її рясніють ілюстраціями реальної політичної практики не тільки України, а й інших країн ближнього та дальнього зарубіжжя.

Безумовно, найбільший інтерес в українського читача викличе останній, п'ятий розділ, в якому здійснено аналіз технологій легітимації політичної влади в сучасній Україні через призму теоретичних напрацювань попередніх розділів (С.254-260). Зокрема, вдало препаровано технології легітимаційної політики правлячої верхівки в Україні за часів Л.Кучми:

- "недопущення прийнятної альтернативи вибору" в листопаді 1999 р.;
- "фальсифікації соціологічних опитувань";
- "недопущення антивладних коаліцій кандидатів, зокрема, у випадку "канівської четвірки";
- "поміркованого популізму" політики Л.Кучми напередодні президентських виборів 1999 р.;
- "адміністративного тиску".

Не залишено поза увагою легітимаційно-делегітимаційні технології суб'єктів «помаранчового табору» та виборчого штабу В.Януковича на президентських виборах 2010 р. Тут читач з інтересом познайомиться з аналізом застосованої на вітчизняних теренах легітимаційної стратегії за теоретичною моделлю *трикутника С.Каримана*, а також таких політичних технологій, як-от:

- міфологізація (назва "помаранчева революція");
- візуалізація та віртуалізація (помаранчові шарфи, краватки);
- психологічні технології (трансляція упевненості, нав'язливе повторення простих емоційно забарвлених гасел тощо).

Загалом монографія досить інформативна. На основі творчого опрацювання великого обсягу вітчизняної та зарубіжної літератури, нерідко вперше залученої до наукового обігу на вітчизняних теренах, авторові вдалося продемонструвати неабияку інтелектуальну потугу в розробці новаторського проекту в дослідженні легітимації політичної влади. Технологічний підхід до цієї проблеми пропонується як той, що охоплює усі інші (С.81), бо уможливорює синтезування усього розмаїття соціально-політичного знання щодо легітимації політичної влади. У такий спосіб в дослідницькому полі опиняється майже безмежна проблематика. В монографії розглянуто її вузлові та найважливіші моменти. Певна річ, що деякі із них заторкуються тільки побіжно, окреслюючи напрямки подальшої дослідницької перспективи. Приміром, в контексті пояснення технологій віртуалізації автор говорить про вербалізацію, обмежуючись стислим перерахуванням її технік (С.168). Проте, з огляду на те, що сучасні ліберально-демократичні суспільства взагалі мають риторичний характер, а легітимаційний процес – комунікативну суть, розгляд риторичних технологій легітимацій набуває важливого значення. Залишені для подальших досліджень агітаційні технології, про які в контексті розгляду ролі ідеології в легітимації політичної влади не згадується.

Прочитання книги викликає багато роздумів, зокрема щодо ролі стратегічних технологій інституціональної легітимації політичної влади засобами юридично-правовими (судова система, прийняття виборчого законодавства тощо) особливо з огляду на поширення такого явища як абсентеїзм, що потребує також спеціального дослідження. Не тільки в західних країнах, а й в Україні сьогодні помітна чітка тенденція зниження електоральної активності у виборчому процесі². Це свідчить про кризу механізму політичних виборів як ефективного засобу легітимації політичної влади та досягнення консенсусу в сучасному суспільстві.

Не з усім також можна беззастережно погодитися. В монографії поняття легітимації концептуалізується дещо розширено, порівняно із традиційно веберівським розумінням (її пов'язували суто з панування (Herrschaft), з *реалізацією* коду влади)). Особливість авторського підходу полягає у тому, що легітимація тлумачиться як перманентна інституціоналізована діяльність (С.22), по-перше, не тільки суб'єктів влади, а й *суб'єктів політики* щодо забезпечення легітимністю своїх претензій (по-друге) не тільки на *реалізацію*, а й на *здобуття* чи *розширення* влади (у всіх випадках курсив наш – М.Т.). Відтак, будь-які політичні технології боротьби за владу суб'єктів політики автоматично залучаються до легітимаційних технологій. Візьмемо, приміром,

---

² За підсумками II туру президентських виборів 2010 р. В.Янукович переміг з 48,95% (Ю.Тимошенко – 45,47%). Якщо взяти до уваги явку виборців на вибори в II турі в кількості 69,7%, тоді виходить, що легітимність обраного президента спирається аж ніяк не на реальну електоральну більшість.

такого опозиційного владі суб'єкта вітчизняної політики, як Соціалістична партія України. Вона застосовує різноманітні політичні технології для збільшення свого політичного рейтингу та авторитету. Однак, чи говоримо ми про рівень її легітимності або про легітимні політичні кроки? Ні, її діяльність оцінюють, скоріше, як легальну (законну). Тож, термін "легітимність" відносимо все ж таки до оцінки політики владних сил. Окрім того, такий підхід був би більш послідовним і з огляду на тему монографічного дослідження – технології легітимації (*same*) політичної влади.

Як один із провідних методологічних принципів автором застосовується принцип концептуалізації засадничих понять. Попри відзначені вище здобутки в реалізації цього принципу, все ж авторові можна зауважити певну термінологічну непрозорість головного поняття дослідження "технологія". Не надає чіткості в розумінні обсягу цього поняття, зокрема, таке уточнення: «до технологій легітимації політичної влади можна віднести тільки такі політичні практики, які істотно змінюють ступінь легітимності влади політичних суб'єктів, посилюючи чи послаблюючи їх соціальну підтримку, тим самим спрощуючи чи ускладнюючи їм процес здобуття чи реалізації влади» (С.58).

На наш погляд, розширене тлумачення поняття легітимації, з одного боку, та термінологічне нерозведення, передусім, таких понять, як політична стратегія, політичний механізм, політична технологія, з іншого, - обертається своєрідною *пантехнологізацією* політичної практики, себто інтерпретацією будь-якої політичної активності як технологій легітимації. Це кидається в очі у багатьох випадках, коли дається аналіз політики суб'єктів політичного процесу в сучасній Україні (див., зокрема, підрозділ 5.2. – на прикладі політики Л.Кравчука та Л.Кучми). Приміром, на наш погляд, некоректно називати "застосування загрози розпуску парламенту" технологією (С.252). Це – одиничний прийом чи спосіб здійснення тиску на парламент, який може входити як окремих елемент в певну стратегію, або в певну технологію впливу на парламент. Очевидно, що для технології має бути в наявності комплекс прийомів, заходів, механізмів тощо.

Що стосується структурно-композиційного аспекту монографії, то, як видається, певні евристичні можливості логічного впорядкування аналізованих технологій легітимацій відкривав би розгляд їх за ознакою політичного режиму. Це дало би змогу показати, окрім іншого, які кластери легітимаційних технологій переважно забезпечують ту чи іншу легітимність: монархічну, демократичну, авторитарну тощо.

Наприклад, таке явище, як соціальний конформізм має місце як в демократичних суспільствах, так і в тоталітарних. Проте, у перших джерелом його, як переконливо показали засновники Франкфуртської школи в соціальній філософії, є технологічна раціональність індустріального суспільства³. Що

---

³ Автори «Діалектики Просвітництва», прямо наголошують, що примус трудящих до конформізму здійснюють не свідомі дії класу імущого, а умови праці індустріального суспільства [1, С.54]. Розвиваючи це положення Герберт Маркузе в «Одновимірній людині» вказує на інструменталістський характер технологічної раціональності як справжнє джерело суспільного контролю і панування, яка спричиняє раціоналізацію несвободи людини і демонструє «технічну» неможливість автономії, неможливість визначати широку раціоналізацію життя самому собі» [3, С.209].

стосується тоталітарних держав, то на формування соціального конформізму в них працюють спеціальні технології. У громадян цілеспрямовано формується сприйняття владних кіл як мудрих правителів, діяльність яких цілком спрямована на інтереси народу. Відтак, підлеглим залишається тільки завдячувати урядові за все, що вони мають. Достатньо згадати Радянську державу, в якій технологія виховання конформізму охоплювала усю систему ідеологічної роботи (агітаційно-пропагандистська діяльність), освіту, виховання тощо. На це працювали й механізми штучного створення дефіциту інформації про приватне життя урядовців, що сприяло їх майже сакралізації, та механізм ототожнення суб'єктів влади з політичним ладом (державою), який апіорі розглядався як найпрогресивніший, найсправедливіший, народний. Зрозуміло, що за цих умов будь-яка критика суб'єктів політичної влади могла сприйматися просто аномальною (позбавленою позитивного сенсу). Носії подібних делегітимаційних настроїв цілком слушно здобували ярлик "ворога народу".

Підсумовуючи, варто зазначити, що, попри таку незручність, як занадто дрібний шрифт тексту, книга читається легко. Осягненню складних явищ політичної практики в аспекті технологій легітимації політичної влади сприяє також метафоричність авторського мовлення. Зокрема, говориться про ефект мольєрівського Журдена, коли багатьма політичними суб'єктами неусвідомлюється, що вони застосовують технології легітимації (С.44). Ідеологія слушно характеризується як міф навиворіт, бо еталонне значення надається не минулому, а майбутньому (С. 157).

Тож, можна цілком упевнено стверджувати, що ця книга посяде гідне місце серед здобутків сучасної вітчизняної політичної науки. Актуальність проблематики щодо процесів державотворення в Україні, теоретична глибина її розробки, прирікає монографію О.Ю. Висоцького на безумовний успіх у читачській аудиторії. Вона зацікавить, насамперед, політиків-практиків, політологів, викладачів та студентів, а також усіх тих, хто цікавиться політикою й намагається збагнути, що насправді приховується за політичною риторикою можновладців.

Література

1. Адорно Т., Хоркхаймер М. Диалектика просвещения: философские фрагменты: Пер. с нем. - М.-СПб: Медиум, Ювента, 1997. - 310 с.
  2. Висоцький О.Ю. Технології легітимації політичної влади: теорія і практика: монографія. – Дніпропетровськ: Пороги, 2010. – 318 с.
  3. Маркузе Герберт. Одномерный человек. – М.: «REFL-book», 1994. – 368 с.
  4. Почепцов Г.Г. Паблик рилейшнз для профессионалов. – М.: Реф-бук, К.: Ваклер, 2001. – 624 с.
-

